УДК 94(477.62)«2022»:[725-047.86:355.018] **DOI** https://doi.org/10.26661/zhv-2025-11-63-18

МАРІУПОЛЬ 2022 р.: ЗНИЩЕННЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ ЯК ФАКТОР ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

А. В. Гривнак
Запорізький національний університет
andriy.hryvnak@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-9818-3519

Ключові слова: Маріуполь; російсько-українська війна; міський простір; урбіцид; історична пам'ять; меморіалізація.

У статті проаналізовано знищення міського простору Маріуполя у 2022 р. в контексті формування історичної пам'яті про російсько-українську війну. Показано, що масштабні руйнування житлової, громадської, культурної та промислової забудови стали не лише наслідком бойових дій, а й чинником трансформації міської ідентичності та колективного досвіду мешканців. На основі матеріалів міжнародних організацій, українських державних інституцій, медіа, фото- і відеодокументації, а також свідчень очевидців розглянуто ключові об'єкти знищення та їхню роль у формуванні уявлень про минуле, теперішнє й майбутнє міста. Обґрунтовано, що зруйнований міський простір Маріуполя функціонує як матеріальний і символічний носій травматичної пам'яті, стаючи одним із центральних образів війни в українському та міжнародному публічному дискурсі. Підкреслено, що меморіалізація руйнувань почалася паралельно з бойовими діями, а отже історик працює з джерелами «гарячої» пам'яті, які потребують критичного зіставлення та контекстуалізації. Додатково проаналізовано «вузлові» об'єкти пам'яті, такі як Маріупольський драматичний театр та медичні заклади, що стали маркерами гуманітарної катастрофи. Розглянуто цифрові практики архівації руйнувань як інструмент збереження свідчень до їхньої остаточної канонізації.

MARIUPOL 2022: DESTRUCTION OF URBAN SPACE AS A FACTOR OF HISTORICAL MEMORY

A. V. Hryvnak
Zaporizhzhia National University

Keywords: Mariupol; Russo-Ukrainian war; urban space; urbicide; historical memory; memorialization.

The article examines the destruction of Mariupol's urban space in 2022 through the lens of historical memory of the Russo-Ukrainian war. It argues that large-scale damage to residential areas, public infrastructure, cultural sites, and industrial facilities was not merely a by-product of fighting but also a driver of profound changes in urban identity and collective experience. Drawing on reports by international organizations, Ukrainian institutions, media coverage, visual evidence (photo and video), and eyewitness narratives, the study identifies key sites of destruction and explains how they have shaped public perceptions of the city's past, present, and imagined future. The paper conceptualizes the ruined urban environment as a material and symbolic carrier of trauma that has become one of the war's central images in both Ukrainian and international discourse. Special attention is given to the fact that memorialization began while hostilities were still ongoing: digital archives, interactive maps, and public initiatives started to codify the destruction as «evidence» and as memory at the same time. This creates a specific challenge for historians, who work with sources of 'hot' memory–highly informative yet emotionally saturated–requiring careful triangulation and contextual reading. Furthermore, the study analyzes «nodal» memory sites, such as the Mariupol

Drama Theater and medical facilities, which have become markers of the humanitarian catastrophe and civilian suffering . The article investigates how digital practices of archiving destruction serve as a mechanism for including these losses into the collective memory, preventing the marginalization of individual experiences. Finally, the research addresses the narratives of return and reconstruction, framing the ruins as a future field of «memory wars» where different interpretations of the city's tragic loss and its future identity will eventually collide.

Постановка проблеми. Маріуполь упродовж XX – початку XXI ст. був одним із ключових індустріальних, транспортних і культурних центрів південного сходу України. Його міський простір формувався як багатошарова структура: індустріальні ландшафти металургійних комбінатів поєднувалися з житловими масивами різних періодів, громадськими установами, мережами освіти й культури та рекреаційною прибережною зоною Азовського моря. Ця конфігурація підтримувала локальну ідентичність міста й задавала рамки повсякденного життя, у яких закріплювалися пам'ятні місця, маршрути та ритуали міського співіснування.

Події 2022 р. призвели до майже повного знищення цього простору. Масштаб руйнувань став одним із найпомітніших символів російсько-української війни в українському й міжнародному дискурсі, а матеріальні втрати швидко набули символічного виміру[1]. Знищення міста, однак, важливо аналізувати не лише як «наслідок бойових дій», а як фактор, що перебудовує способи пам'ятання: зникають просторові орієнтири, руйнуються середовища повсякденності, змінюється уявлення про «своє» місто і про можливість його повернення.

Актуальність теми зумовлена тим, що пам'ять про зруйнований Маріуполь формується практично синхронно з подіями. Історик працює з джерелами «гарячої» пам'яті: візуальними свідченнями, медіа-репортажами, цифровими архівами, усними наративами очевидців. Такий матеріал є надзвичайно інформативним, але водночас емоційно насиченим і часто побудованим у режимі моральної оцінки. Це вимагає критичного зіставлення даних, уваги до контексту створення джерел і розуміння того, як сам процес документування вже впливає на меморіалізацію.

Проблематика руйнування міського простору у війнах вивчається на перетині історії, урбаністики, культурології та досліджень пам'яті. У науковій традиції закріпився концепт «урбіциду», який застосовується для опису цілеспрямованого знищення міста як соціального та культурного організму[2]. У межах memory studies міський простір розглядають як матеріальний носій пам'яті: будівлі, площі, інфраструктура та міські маршрути фіксують колективний досвід і підтримують відчуття тяглості.

У контексті російсько-української війни значну частину фактичного матеріалу становлять звіти міжнародних організацій і правозахисних структур, матеріали українських державних інституцій, журналістські розслідування, супутникові знімки, проєкти цифрового картографування руйнувань[3]. Вони дають змогу реконструювати хронологію та географію ударів, але їх первинний фокус часто є правозахисним або інформаційним. Історичний аналіз вимагає додаткового рівня інтерпретації: як руїни «працюють» у пам'яті, як закріплюються символи, які образи стають канонічними.

Для дослідження Маріуполя важливими є також підходи, що розглядають місто як середовище ідентичності. Втрата житлового простору, зникнення культурних інституцій і трансформація індустріального ландшафту означають не лише економічний занепад, а й розрив зв'язків між поколіннями та зміщення наративів про місто: від «індустріального центру» до «міста-символу руйнації».

Попри значний обсяг документування, питання впливу руйнувань Маріуполя на формування історичної пам'яті потребує самостійного осмислення[4]. По-перше, знищення міського простору впливає на ідентичність не лише тих, хто залишився в місті, а й численних переселенців, для яких Маріуполь існує як «втрачений дім». По-друге, медіа та цифрові архіви прискорюють канонізацію окремих образів, витісняючи інші досвіди. По-третє, джерела «гаря-

[1] Історія Маріуполя: від заснування до «Азовсталі». *Радіо Свобода*. 05.10.2022. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-mariupol/31842579.html

[2] Coward, M. *Urbicide: The Politics of Urban Destruction* / M. Coward. London ; New York : Routledge, 2009. 176 p.

[3] Роль світу у війні в Україні: як міжнародна спільнота може допомогти. *Медійна ініціатива за права людини*. URL: https://mipl.org.ua/rol-svitu-u-vijni-v-ukrayini-yak-mizhnarodna-spilnota-mozhe-dopomogty/

[4] Під завалами: Документування руйнувань та втрат у Маріуполі. *Human Rights Watch, SITU Research, Truth Hounds*. URL: https://www.hrw.org/uk/feature/russia-ukraine-war-mariupol

чої» пам'яті вимагають методологічної дисципліни: порівняння різних типів свідчень, розмежування фактографії та інтерпретації, уваги до мовних і візуальних рамок.

Таким чином, проблема потребує аналізу не лише «що було зруйновано», а й «як саме руйнування стало мовою пам'яті»: які простори набули статусу символів, як формується ієрархія втрат, як співвідносяться локальні та загальнонаціональні наративи.

Метою статті є проаналізувати знищення міського простору Маріуполя у 2022 р. як чинник формування історичної пам'яті про російсько-українську війну, окреслити ключові виміри руйнувань (житловий, культурний, медичний, індустріальний) та показати, як ці втрати перетворюються на символи в процесах меморіалізації. Для досягнення мети потрібно описати соціальні та символічні функції міського простору до 2022 р.; виокремити типологію руйнувань і їхній вплив на повсякденність; показати роль візуальної документації та цифрових ініціатив у канонізації образів війни.

Виклад основного матеріалу. У ширшому історіографічному контексті події, пов'язані зі знищенням Маріуполя у 2022 р., слід розглядати як складову сучасної гібридної війни Російської Федерації проти України. Як зазначає Г. Ф. Турченко, російська агресія спирається не лише на воєнну силу, а й на тривалі імперські ідеологеми, зокрема концепти «русского мира» та «Новоросії», що мають глибоке історичне коріння і спрямовані на заперечення існування українців як окремого народу та України як самостійної держави[5]. У цьому сенсі руйнування Маріуполя є не лише воєнним злочином, а й елементом інформаційно-символічної війни, спрямованої на знищення української історичної, культурної та просторової ідентичності Півдня України.

До повномасштабного вторгнення Маріуполь являв собою індустріальне місто з чітко сформованою просторовою ідентичністю[6]. Промислові зони визначали економічну основу, житлові масиви – повсякденний простір більшості мешканців, а центральні площі й культурні інституції виконували функцію символічного ядра. Саме в цьому «ядрі» відтворювалися уявлення про місто як спільний дім: через події, маршрути, місця зустрічей і знакові будівлі.

Маріуполь опинився в умовах жорстокої блокади з перших днів повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р.[7] Руйнування міського простору відбувалося комплексно: під ударами опинялися житлові квартали, об'єкти соціальної інфраструктури, медичні заклади, культурні установи та промислові підприємства. Для мешканців руйнування не зводилося до «втрати будівель». Йшлося про розпад звичних маршрутів, зникнення місць зустрічей, руйнування «карти міста» в особистій пам'яті.

Найбільший вимір втрат пов'язаний із житловим простором. Дім у структурі пам'яті – це носій біографічних історій, родинних речей і рутин. Коли житло зникає, людина втрачає не тільки матеріальне, а й символічний «якір» самоідентифікації. У свідченнях переселенців руйнування дому часто описується через деталі: під'їзд, двір, школа поруч, маршрут до роботи. Такі «дрібні» топоси виявляються ключовими для відтворення досвіду та для майбутньої історизації подій.

З погляду символічної географії війни особливий резонанс отримало знищення Маріупольського драматичного театру, який слугував укриттям для цивільних. У публічному дискурсі цей об'єкт став маркером безповоротності руйнування та одним із найпоширеніших візуальних символів трагедії Маріуполя. Подібний ефект мали удари по медичних закладах, зокрема по пологовому будинку та лікарнях[8]. У міжнародних повідомленнях вони фігурували як приклади гуманітарного виміру війни, а в українській пам'яті – як концентровані образи страждання цивільного населення.

Окремого аналізу потребує індустріальний вимір руйнувань. Маріуполь тривалий час існував у координатах «міста праці»: професійні традиції, соціальна структура й уявлення про майбутнє були пов'язані з промисловими підприємствами. Знищення або зупинка їхньої роботи означали руйнування не тільки економічної бази, а й трудової ідентичності. У пам'яті міста відбувається зсув: індустріальний образ відходить у минуле, натомість домінує образ руїни й втрати.

Візуальна документація стала одним із головних механізмів входження руйнувань у колективну

[5] Турченко Г. Ф. Історична наука і сучасна гібридна війна Росії проти України. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2020. 1(46). С. 295–301. URL: https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/view/502

[6] Маріуполь / Український інститут. Проєкт *Postcards from Ukraine*. URL: https://ui.org.ua/postcard/mariupol-2/

[7] Наше Місто Зникло: Спустошення Росією Маріуполя, Україна. *Human Rights Watch, SITU Research, Truth Hounds*. Звіт. URL: https://www.hrw.org/uk/feature/russia-ukraine-war-mariupol/report

[8] Барсукова О. Знищили майже всі пологові: як росіяни руйнували медичну систему Маріуполя. *Українська правда. Життя*. URL: https://life.pravda.com.ua/health/2022/12/8/251747/

пам'ять. Фото- і відеосвідчення, супутникові знімки та цифрові мапи створили майже безперервний потік даних[9]. Візуальні джерела визначають, які епізоди стають «видимими» для широкої аудиторії, а які – маргіналізуються. Повторюваність кадрів закріплює канон образів, що згодом може перетворитися на стійкий «візуальний сценарій» пам'яті.

Меморіалізація Маріуполя почалася ще під час бойових дій. Цифрові архіви та громадські ініціативи не лише фіксують втрати, а й формують мову опису руйнування: визначають, які об'єкти вважаються знаковими, як подається хронологія, які терміни стають домінантними. Відтак міський простір виступає одночасно об'єктом пам'яті та елементом потенційної правової відповідальності – як «доказ» і як символ.

Додатковий вимір пам'яті пов'язаний із уявленнями про повернення і відновлення. Для переселенців Маріуполь часто існує як «місто в пам'яті», де реальні руїни накладаються на образ довоєнного міста. У публічних дискусіях про відбудову порушується питання: що саме відновлювати – матеріальні форми чи пам'ятні смисли? У цьому сенсі руїни є не лише наслідком війни, а й полем майбутніх «війн пам'яті», де зіштовхуються різні інтерпретації втрат.

Робота з «гарячою» пам'яттю загострює ризики поспішної інтерпретації, однак дозволяє зберегти пласти свідчень, які з часом можуть бути витіснені офіційними або канонічними наративами. Для історичної науки важливо фіксувати різнорівневість міської травми: від знакових об'єктів (театр, лікарня) до «невидимих» просторів повсякденності (двір, під'їзд, маршрут), адже саме вони найчастіше визначають індивідуальне пам'ятання[10].

Окрім житлового фонду, руйнування охопили простори, через які відтворюється міська «нормальність»: школи, університетські корпуси, бібліотеки, будинки культури, спортивні та адміністративні об'єкти. Для колективної пам'яті ці інституції важливі тим, що забезпечують тяглість соціалізації. Школа або університет фіксують поколіннєві зв'язки: «де навчався», «де працював», «де проходили міські події». Коли такі об'єкти зникають, руйнується не лише матеріальна база, а й «пам'ять практик» – повторюваних дій, що надавали місту відчуття передбачуваності.

Інфраструктурні руйнування (водопостачання, електромережі, транспортні вузли, лікарні) мають подвійний ефект. На рівні життєзабезпечення вони створюють гуманітарну катастрофу. На рівні символічному – демонструють уразливість міста як організму. У свідченнях очевидців часто повторюється сюжет «зникнення міста»: зникає світло, вода, зв'язок, транспорт – і разом із цим зникає звичний порядок. У пам'яті війни цей досвід стає наріжним каменем: руйнування сприймається не як окремий інцидент, а як тотальна трансформація середовища.

Культурні інституції (театр, музеї, пам'ятні місця, міські простори дозвілля) формують символічний капітал міста[11]. У випадку Маріуполя руйнування культурних об'єктів «працює» на різних рівнях пам'яті. Для широкої аудиторії важливі знакові символи (театр), тоді як для локальної спільноти значущими є також «малі» місця: улюблена площа, парк, набережна, місцевий клуб. Саме ці «малі» топоси забезпечують відчуття приналежності.

Їхня втрата підсилює ефект викорінення – коли людина втрачає не тільки адресу, а цілу географію власного життя.

У публічному просторі пам'яті про Маріуполь виокремилися кілька «вузлових» об'єктів, через які суспільство осмислює трагічний досвід міста. Найпомітнішим став драматичний театр[12]. Його руйнування набуло значення події-символу з кількох причин: по-перше, театр був культурним маркером міста і точкою тяжіння міського центру; по-друге, у момент удару він виконував функцію укриття; по-третє, візуальна фіксація події швидко стала частиною міжнародного інформаційного порядку денного. У результаті театр перетворився на «скорочений знак» Маріуполя – символ, який репрезентує і руйнування, і загрозу цивільному населенню, і втрату культурного середовища.

Для колективної пам'яті важливим є те, що лікарня символізує турботу, життя і надію. Її знищення або пошкодження створює сильний контраст між функцією інституції та реальністю війни. У наративах свідків ці місця часто фігурують як точки моральної межі, за якою руйнується уявлення про допустимість.

[9] Маріуполь: супутникові знімки показують наслідки нищення міста російською армією. *Радіо Свобода*. 30.03.2022. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/mariupol-viyna-satelitni-znimky/31778169.html

[10] Makliuk O., Bessonova M. Historical Collective Trauma: Specifics of Acceptance and Overcome *Емінак*. 2023. № 3 (43). С. 272–280. DOI: https://doi.org/10.33782/eminak2023.3(43).670

[11] Ткач Є. Формальні та неформальні інституції як капітал суспільства, необхідний при реалізації економічної політики *Галицький економічний вісник*. 2025. № 1 (92). С. 18–27. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01

[12] «Свідоме вбивство Росією цивільних»: Amnesty проаналізувала удар по драмтеатру Маріуполя. *BBC Ukrainian*. 2022. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-61982840

Нарешті, окремої уваги потребують простори укриття – підвали, підземні переходи, «місця безпеки», які в умовах блокади ставали тимчасовими осередками спільноти. Вони рідше потрапляють у медіаканон, але саме тут концентрувався досвід виживання. Для історика фіксація таких просторів важлива, бо вони відбивають «мікроісторію» війни: солідарність, конфлікти, побут, страх і практики адаптації. У майбутньому ці сюжети можуть стати основою усних історій і локальної меморіалізації.

У сукупності вузлові символи та «невидимі» простори повсякденності утворюють багаторівневу структуру пам'яті. Якщо перші задають загальнонаціональний і міжнародний образ Маріуполя, то другі зберігають специфіку локального досвіду. Завдання дослідження – не протиставляти ці рівні, а показати, як вони взаємодіють і як з локального болю формується загальна історична оптика.

В умовах сучасної війни цифрові платформи стають простором, де формується первинна історична пам'ять. Документація руйнувань у соцмережах, медіа, цифрових архівах і картографічних проєктах виконує одразу кілька функцій: інформування, підтвердження фактів, мобілізацію емпатії та вироблення мови опису[13]. Особливість маріупольського кейсу полягає в тому, що візуальні дані збиралися та поширювалися масово й нерідко паралельно з подіями, тому сам акт фіксації став частиною меморіалізації.

Коли певні кадри повторюються в новинах, виставках і онлайн-проєктах, вони переходять у режим канону: утворюється набір «правильних» образів, які репрезентують війну. Така канонізація має наслідки. Вона допомагає суспільству осмислювати події, але водночас звужує картину, підміняючи складний досвід кількома символами. Для історика важливо утримувати баланс між значущістю символів і потребою бачити багатошаровість міського життя, що стоїть за ними.

Цифрові практики пам'яті створюють і нову етику роботи з травмою: як показувати руїни, не перетворюючи страждання на видовище; як використовувати свідчення, не завдаючи повторної травматизації; як зберігати персональні історії так, щоб вони не зникли в масиві даних[14]. У перспективі це визначатиме, яким буде «архів Маріуполя» для майбутніх поколінь і якими будуть правила його читання.

Уявлення про повернення до Маріуполя формуються в умовах розриву між довоєнним образом міста та образом руїни. Для переселенців це породжує напруження між пам'яттю і реальністю: «місто, яке пам'ятаю» не збігається з «містом, яке існує». У цих наративах часто присутні два полюси – надія на відновлення та усвідомлення невідворотності втрат. Саме тут виникає питання, що означає «відбудувати» місто: відновити планування і будівлі чи повернути соціальні зв'язки, інституції та символічні місця.

Дискусії про відбудову є водночас дискусіями про пам'ять. Вони визначають, які руїни будуть збережені як нагадування, що буде реконструйовано, а що – замінено новими формами. У цьому сенсі майбутня відбудова стане продовженням війни іншими засобами – як боротьба за інтерпретацію втрат і за право визначати образ Маріуполя в історичній перспективі.

В українському публічному дискурсі Маріуполь посів особливе місце поряд із іншими топонімами війни.

Його образ склався як поєднання героїчного й трагічного: оборона та виживання співіснують із мотивом катастрофи й втрати. У цьому сенсі місто стало «вузлом» колективної уяви, через який артикулюються ширші питання – про ціну свободи, про межі насильства, про відповідальність і справедливість.

Для історичної пам'яті важливо, що маріупольський досвід активно входить у культурні форми репрезентації: виставки, публічні лекції, документальне кіно, освітні проєкти, ініціативи зі збереження свідчень. Такі практики формують передумови для майбутньої «культурної пам'яті», коли подія виходить за межі індивідуальних спогадів і закріплюється в інституційних формах. Одночасно постає ризик спрощення – коли складна історія міста редукується до одного сюжету. Тому наукове осмислення має зберігати контекст довоєнного Маріуполя і показувати, як саме знищення міського простору переозначує попередні наративи.

Отже, Маріуполь 2022 р. – це не лише епізод воєнної історії, а й процес формування пам'яті, який триває[15]. Умовою адекватного історичного

[13] Доказ. Російсько-українська війна: докази. URL: https://dokaz.gov.ua/

[14] 10 принципів меморіалізації. Якою може бути пам'ять про війну. *Інститут національної пам'яті*. URL: https://uinp.gov.ua/memorializaciya/9-pryncypiv-memorializaciyi-yakoyu-mozhe-buty-pamyat-pro-viynu

[15] Кораблики Маріуполя в Німеччині, пам'ятник Шевченку з Покровська в Самарі, луганка серед переможців «Золотої дзиґи». *Суспільне*. 20.09.2025. URL: https://suspilne.media/donbas/1116836-korabliki-mariupola-v-nimeccini-pamatnik-sevcenku-z-pokrovska-v-samari-luganka-sered-peremozciv-zolotoi-dzigi/

опису є увага до багатьох рівнів: матеріального (руїни), соціального (переселення, розрив спільнот), символічного (канон образів) і інституційного (архіви, музеї, освітні програми). Саме їхня взаємодія визначатиме, яким буде місце Маріуполя в українській історичній перспективі.

Післявоєнне відновлення Маріуполя неминуче порушуватиме питання «права на місто» – хто і на яких підставах визначає, яким має бути відбудований простір і які смисли він транслюватиме. У таких дискусіях зазвичай перетинаються принаймні три логіки: технократична (відновити житло й інфраструктуру), меморіальна (зберегти сліди руйнування як нагадування) та соціальна (повернути мережі спільнот і місця повсякденності). У випадку Маріуполя напруження між цими логіками буде особливо гострим, адже руйнування торкнулися як символічного ядра міста, так і «тихих» просторів життя.

З погляду історичної пам'яті важливо, щоб відновлення не призвело до «стертого» ландшафту, де травматичний досвід витісняється новою забудовою без рефлексії. Натомість можливі моделі, що поєднують відбудову з музеєфікацією окремих місць, створенням просторів пам'яті та збереженням усних історій. У будь-якому разі відновлення стане етапом, на якому пам'ять буде не лише збережена, а й переосмислена: місто повернеться в історію як результат складних рішень між пам'яттю, справедливістю та потребою життя.

Уже сьогодні формується великий масив матеріалів, який у перспективі стане архівом Маріуполя[16]. Це не лише офіційні звіти й статистика, а й приватні щоденники, листування, фото з телефонів, записи розмов, спогади в соцмережах. Подібні матеріали мають високу евристичну цінність, однак вони крихкі: можуть зникнути, бути видалені або втратити контекст. Тому одним із практичних завдань для дослідників і культурних інституцій є збереження таких свідчень, їхня атрибуція та етичне використання.

Історизація Маріуполя залежатиме від того, які групи отримають голос у майбутніх наративах: лише загальнонаціональні символи чи також мікроісторії повсякденності. Саме тому наукове дослідження руйнування міського простору важливе вже тепер – як спосіб зафіксувати складність досвіду до того, як він буде остаточно «упакований» у канонічні сюжети.

Слід зазначити, що джерела «гарячої» пам'яті мають обмеження. Частина даних створюється в умовах інформаційної боротьби, частина – у форматі емоційних свідчень, а частина – як правозахисна документація. Тому історичний аналіз потребує не лише накопичення фактів, а й побудови процедур перевірки: зіставлення різних типів джерел, відокремлення опису від оцінки, уважного читання контексту. Для подальших студій перспективним є створення структурованих корпусів усних свідчень переселенців з Маріуполя, а також аналіз післявоєнних практик пам'ятання (комеморативні дати, музеєфікація, освітні програми), які покажуть, як змінюється структура пам'яті після завершення активної фази війни.

У порівняльній перспективі руйнування Маріуполя вписується в досвід сучасних воєн, де місто стає об'єктом цілеспрямованого тиску. Водночас маріупольський кейс має специфіку: надзвичайна щільність візуальної фіксації та швидке перетворення руїн на міжнародно впізнаваний символ. Це впливає на структуру пам'яті: домінують кілька «вузлових» образів, які концентрують увагу, тоді як інші елементи міського життя можуть залишатися в тіні.

Для локальної спільноти важливим є питання збереження багатоголосся пам'яті[17]. Якщо у публічному дискурсі переважають символічні об'єкти, то в приватних наративах ключовими стають «місця життя»: двір, під'їзд, школа, робота, зупинка. Завдання історика – поєднати ці рівні, показати взаємодію символічного та повсякденного, а також простежити, як канонічні образи формуються з конкретних локальних досвідів.

Описаний матеріал також підкреслює потребу розмежовувати «інформаційну подію» та «історичний факт»: перша існує в режимі медіа, другий потребує верифікації, зіставлення та часової перспективи. Саме це розмежування робить дослідження міського простору Маріуполя не лише актуальним, а й методологічно показовим.

Висновки. Знищення міського простору Маріуполя у 2022 р. є одним із найрадикальніших прикладів урбіциду в сучасній Європі. Масштабні руйнування житлової, громадської, культурної та промислової забудови перетворили місто на символ війни, втрати та гуманітарної катастрофи. У суспільній свідомості Маріуполь постає не лише як географічний пункт, а як матеріальний і символічний носій травматичної пам'яті.

[16] Під завалами: документування руйнувань та втрат у Маріуполі. *Human Rights Watch, SITU Research, Truth Hounds*. 08.02.2024. URL: https://www.hrw.org/uk/feature/russia-ukraine-war-mariupol

[17] Scarcity. Не зброєю, а цеглою / With Bricks, Not Bombs / Mariupol Memory Park. URL: https://www.mariupolmemorypark.space/library/with-bricks-not-bombs/

Руїни міста швидко набувають канонічного статусу: окремі об'єкти та візуальні образи закріплюються в медіа, цифрових архівах і публічних ініціативах, задаючи рамки майбутніх історичних інтерпретацій. Для історика це означає необхідність поєднання критики джерел із аналізом механізмів меморіалізації, які розгортаються «в реальному часі».

Подальші дослідження доцільно спрямувати на порівняльний аналіз досвіду інших зруйнованих міст, вивчення довготривалих наслідків втрати житлових і культурних середовищ для ідентичності переселенців, а також осмислення післявоєнного відновлення як окремого етапу формування пам'яті.

Окремим напрямом подальшої роботи може стати просторове моделювання втрат (мікрорайони, маршрути, «карти пам'яті»), яке поєднає історичний опис із цифровими методами. Такий підхід дозволить точніше показати, як руйнування змінювали структуру міста та як ці зміни відбиваються в наративах мешканців і переселенців.

References

«Svidome vbyvstvo Rosiieiu tsyvilnykh»: Amnesty proanalizuvala udar po dramteatru Mariupoli. *BBC Ukrainian*. 2022. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-61982840 [in Ukrainian].

Coward M. Urbicide: The Politics of Urban Destruction. London; New York: Routledge, 2009. 176 p.

Dokaz. Rosiisko-ukrainska viina: dokazy. URL: https://dokaz.gov.ua/ [in Ukrainian].

Human Rights Watch. Under the Rubble: Documenting Destruction and Losses in Mariupol. 8.02.2024. URL: https://www.hrw.org/uk/feature/russia-ukraine-war-mariupol

10 pryntsypiv memorializatsii: Yakoiu mozhe buty pamiat pro viinu. *Institute of National Memory*. URL: https://uinp.gov.ua/memorializaciya/9-pryncypiv-memorializaciyi-yakoyu-mozhe-buty-pamyat-pro-viynu [in Ukrainian].

Istoriia Mariupolia: vid zasnuvannia do «Azovstali». *Radio Svoboda*. 10.05.2022. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-mariupol/31842579.html [in Ukrainian].

Makliuk O., Bessonova M. Historical Collective Trauma: Specifics of Acceptance and Overcome. *Eminak*. 2023. 3 (43): 272–280. DOI: https://doi.org/10.33782/eminak2023.3(43).670

Mariupol: suputnykovi znimky pokazuiut naslidky nyshchennia mista rosiiskoiu armiieiu. *Radio Svoboda*. 30.03.2022. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/mariupol-viyna-satelitni-znimky/31778169.html [in Ukrainian].

Mariupol. Ukrainian Institute. *Project Postcards from Ukraine*. URL: https://ui.org.ua/postcard/mariupol-2/ [in Ukrainian].

Nashe misto znyklo: Spustoshenniia Rosiiu Mariupolia, Ukraina. Human Rights *Watch, SITU Research, Truth Hounds. Report*. URL: https://www.hrw.org/uk/feature/russia-ukraine-war-mariupol/report [in Ukrainian].

Pid zavalamy: Dokumentuvannia ruinuvan ta vtrat u Mariupoli. *Human Rights Watch, SITU Research, Truth Hounds*. URL: https://www.hrw.org/uk/feature/russia-ukraine-war-mariupol [in Ukrainian].

Rol svitu u viini v Ukraini: yak mizhnarodna spilnota mozhe dopomohty. *Media Initiative for Human Rights*. URL: https://mipl.org.ua/rol-svitu-u-vijni-v-ukrayini-yak-mizhnarodna-spilnota-mozhe-dopomogty/ [in Ukrainian].

Scarcity. With Bricks, Not Bombs. Mariupol Memory Park. URL: https://www.mariupolmemorypark.space/library/with-bricks-not-bombs/

Korablyky Mariupolia v Nimechchyni, pamiatnyk Shevchenku z Pokrovska v Samari, luhanka sered peremozhtsiv «Zolotoi Dzygy». *Suspilne*. 20.09.2025. URL: https://suspilne.media/donbas/1116836-korabliki-mariupola-v-nimeccini-pamatnik-sevcenku-z-pokrovska-v-samari-luganka-sered-peremozciv-zolotoi-dzigi/ [in Ukrainian].

Tkach Ye. Formalni ta neformalni instytutsii yak kapital suspilstva, neobkhidnyi pry realizatsii ekonomichnoi polityky. *Halytskyi Ekonomichnyi Visnyk*. 2025. 1 (92): 18–27. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01 [in Ukrainian].

Turchenko G. F. Istorychna nauka i suchasna hibrydna viina Rosii proty Ukrainy. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2020. 1 (46): 295–301. URL: https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/view/502 [in Ukrainian].